

Теоретичний огляд проявів та особливостей соціальної солідарності

Докторова Д. С., Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Статтю присвячено проблемі визначення проявів та особливостей соціальної солідарності у теоретичних надбаннях сучасної соціології. Аналіз наукової літератури засвідчив введення поняття соціальної солідарності як складний концепт, який при визначенні не вирізняють серед суміжних понять. Вагомим внеском є виокремлення характеристик соціальної солідарності, що вміщують в собі об'єднання в групу, де повага, переживання один за одного, довіра, безкорисність, гордість, болісне переживання зради існують всередині. Суттєве значення відіграють форми існування солідарності, яка проявляється на рівні довкола, для та відповідно до чогось. Значну роль відіграють зв'язки солідарності, якість яких залежить від рівня користолюбства. Такі зв'язки також можуть проявлятися у вигляді мотивуючих факторів. Визначена характеристика поведінки людей в рамках соціальної солідарності, що варіюється в залежності від рівня організації, ролей (головних та другорядних), масштабу. Важливе місце серед особливостей соціальної солідарності має час, який може об'єднувати групу та проявлятися одразу в минулому, теперішньому і майбутньому. У публікації окреслюється значимість соціальної солідарності, що розкривається через мотиви членів групи та правила моралі, які можуть не обов'язково бути дотримані.

Ключові слова: соціальна солідарність, прояви, рівні, форми, зв'язки, характеристика поведінки, соціальні правила моралі

Theoretical review of manifestations and features of social solidarity

Doktorova D. S., Taras Shevchenko National University of Kyiv

This article is dedicated to issues of social solidarity actions and its features in modern Sociology theoretical framework. The literature review revealed that definition of social solidarity is a complex concept, which is not distinct from related definitions. Separation of Social solidarity characteristics form a significant contribution of this article. They exist in the group, where respect, mutual feelings, trust, unselfishness, pride and suffer from loss or betrayal occur. The forms of social solidarity existence have a substantial role and operate on different levels: around, for and according to something. Solidarity ties have a great importance, which quality depends on the level of covetousness. Such ties can also be motivating factors. Article describes the human behavior in the relations of social solidarity, which varies depending on level of organization, roles (major and secondary), scale. Time factor could be found in the center of the social solidarity concept. It can unite the group and have a simultaneous impact in past, present and future. This article shows the value of social solidarity brought by motives of the group members and moral rules, which might or might not be followed.

Keywords: social solidarity, manifestations, levels, forms, connections, behavior characteristics, social moral rules

Теоретический обзор проявлений и особенностей социальной солидарности

Докторова Д. С., Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

Статья посвящена проблеме определения проявлений и особенностей социальной солидарности в теоретических достижениях современной социологии. Анализ научной литературы показал введение понятия социальной солидарности как сложный концепт, который при определении не выделяют среди смежных понятий. Весомым вкладом является выделение характеристик социальной солидарности, вмещающих в себе объединение в группу, где уважение, переживания друг за друга, доверие, бескорыстность, гордость, болезненное переживание измены существуют внутри. Существенное значение играют формы существования солидарности, которая проявляется на уровне вокруг, для и в соответствии с чем-то. Значительную роль играют связи солидарности, качество которых зависит от уровня користолюбия. Такие связи также могут проявляться в виде мотивирующих факторов. Определенная характеристика поведения людей в рамках социальной солидарности, варьируется в зависимости от уровня организации, ролей (главных и второстепенных), масштаба. Важное место среди особенностей социальной солидар-

ности имеет время, которое может объединять группу и проявляться сразу в прошлом, настоящем и будущем. В публикации определяется значимость социальной солидарности, раскрывается через мотивы членов группы и правила морали, которые не обязательно могут быть соблюдены.

Ключевые слова: *социальная солидарность, проявления, уровни, формы, связи, характеристика поведения, социальные правила морали*

Постановка проблеми.

Сучасні дослідники нерідко підкреслюють, що в ході аналізу соціальної солідарності виникають закономірні питання: як співвідносяться поняття соціального порядку та соціальної солідарності, чи можливо перше без другого? В перелік понять, синонімічних солідарності, входять наступні: соціальний порядок, соціальна організація, соціальний консенсус, соціальна інтеграція, кооперація, співпраця та багато інших.

Співставлення цих понять показує, що поняття соціальної інтеграції, відображаючи функціональну взаємозалежність елементів соціальної системи, поняття соціальної організації, що припускає ієрархічну структуру управління, поняття кооперації та співпраці, що вказують на поведінкові аспекти солідарної поведінки, недостатні для розуміння природи та генези соціальної солідарності.

Аналіз досліджень і публікацій.

Соціальна солідарність, з одного боку, створюється на мікрорівні, а з іншого – має наслідки для макрорівня соціального порядку. Таким чином, сучасні дослідники проблеми соціальної солідарності концентрують свою увагу на різних аспектах існування цього явища – починаючи від солідарності малих груп (наприклад, сім'ї) та закінчуючи соціальною солідарністю суспільства (в цьому ракурсі солідарність розглядається як одна з передумов соціального порядку).

Феномен соціальної солідарності може бути розглянутий комплексно в контексті глибоких суспільних змін, що відбуваються в останні два десятиліття. В ситуації кризи або соціальної травми (П. Штомпка) найбільш яскраво проявляється регулятивна функція відносин солідарності. Одночасно при таких умовах розкривається фундаментальне протиріччя, пов'язане з широко поширеним переважанням вузько групових солідарностей над солідарностями більш широкими [10, с. 52]. Фактично мова йде про те, що вузькогрупова, партикулярна солідарність часто обертається недовірою і антагонізмом між різними соціальними групами. Разом із тим соціальна криза сприяє зміні самих механізмів соціальної солідарності, а також співвідношення

між груповою, локальною, етнічною, громадянською та іншими видами солідарності.

Під солідарністю розуміється, насамперед, якість соціальної єдності. Головна проблема, яка пов'язана зі спілкуванням людей, виявляється у колізії приватного інтересу та суспільного блага: перекиє у той чи інший бік веде чи до анархії, чи до тоталітаризму. Для становлення людської свободи важливий такий спосіб організації соціального порядку, який мав би моральну основу та орієнтувався на досягнення гармонії індивіда і суспільства.

У роботах М. Вебера проблематика солідарності розглядається крізь призму соціальної дії. Процес інтеграції діючих індивідів може привести до створення суспільства, заснованого на почутті приналежності учасників, мотивація яких визначена афективним порядком, або ж до об'єднання індивідів в спільність, що виникає на основі суспільно-орієнтованої поведінки і є результатом солідарності цільових перевірок раціонального характеру. В своїй теорії обміну Г. Блумер поділяє погляди М. Вебера, описує соціальну солідарність як динамічний і не гарантований стан соціальних взаємодій, який вимагає постійної підтримки з боку усіх учасників інтеграційного процесу. Основну інтегративну роль у взаємодії індивідів відіграють саме «спільні дії» та їх інтерпретації, близькість яких забезпечує консолідацію соціуму [7, с. 173].

Відповідно до визначення К. Урсуленко, соціальна солідарність як на мікро- (індивідуальному та внутрішньогруповому), так і на макрорівні соціального організму в першу чергу передбачає дотримання встановлених правил та віру в визначені соціальні цінності, в яких би поведінкових зразках або сценаріях ця прихильність не виражалась [12, с. 153].

У свою чергу, згідно з С. Ю. Барсуковою, соціальна солідарність тримається не лише на ідеях, зовнішньому примусі, але також на колективних та індивідуальних почуттях та емоціях, які загально розділяються, типовим чином, що виникають в рамках даного соціального цілого. Тому теоретико-методологічне вирішення проблеми солідарності невіддільно від дослідження емоційного виміру людської поведінки [2, с. 4].

Загалом соціологи розходяться в думках щодо специфіки соціальної солідарності. Тому є ті, хто акцентує увагу на такі ознаки, як допомога, підтримка, співпраця, інші ж виокремлюють довіру, наявність спільних ідей, переконань, поглядів, інтересів, цілей, інші ж конструюють визначення соціальної солідарності, суміщаючи всі ці характеристики або ж додаючи свої [8, с. 87].

Мета дослідження – уточнення поняття «соціальної солідарності» з урахуванням множинності його смислів та застосування на рівні аналізу порядків групових взаємодій.

Виклад основного матеріалу.

У загальному випадку солідарність проявляється в об'єднаній групі або серед осіб зі спільними переконаннями, симпатіями, інтересами, цінностями тощо. Члени таких груп переймаються добробутом один одного, поважають кожного з членів групи, довіряють, не намагаються використати групу для задоволення власних потреб, пишуться групою, болісно переживають зраду чи невідповідність інших членів умовам групи та, можливо, мають інші переконання щодо членів групи.

Соціальна солідарність є важливою передумовою гармонійного розвитку суспільства, і вивчення цього явища має першочергове значення не тільки для пояснення механізмів функціонування соціуму, а й виходячи з практичних завдань держави, особливо в умовах соціальних трансформацій.

Однією з відмінних рис солідарності, що найменше у парадигмальній формі, є те, що вона існує на рівні довкола, для та відповідно до чогось. Наприклад, ми можемо бути солідарні довкола спільного горя, чи то дитини, яка щойно впала, чи то загибелі Мартіна Лютера Кінга молодшого, чи солідарності по відношенню до масових страждань, таких як явище Афро-американських рабів [11] та солдатів під час війни [6]. Ми також можемо бути солідарними з членами нашої родини, етнічної чи релігійної групи [4]. Солідарність полягає в існуванні спільних цілей, наприклад, боротьба з раком грудей. Ми об'єднуємося довкола спільних занять, таких як участь у музичних гуртках чи ритуальних процесіях відповідно до релігійних переконань [4].

Соціальна солідарність як на мікро- (індивідуальному та внутрішньогруповому), так і на макрорівні соціального організму в першу чергу передбачає дотримання встановлених правил та віру в певні соціальні цінності, в яких би поведінкових зразках чи сценаріях ця прихильність

не виражалась. Соціальна солідарність тримається не лише на ідеях, зовнішньому примусі, взаємній залежності, прагматично орієнтованій поведінці, але також на колективних та індивідуальних почуттях (емоціях), які розділяються, типовим чином виникаючи в рамках даного соціального цілого. Через це теоретико-методологічне рішення проблеми солідарності невіддільно від дослідження емоційного виміру людської поведінки.

Саме з соціологічним вивченням емоцій, як типових внутрішніх станів індивідів в процесі соціальної взаємодії та соціального обміну та зв'язку з процесами, що протікають в структурі особистісної ідентичності, пов'язані методологічні стратегії подолання аналітичного розділення суспільства на мікро- та макрорівень та пояснення зв'язку окремих індивідів з соціальною структурою.

Таким чином, утворюються зв'язки солідарності, які було описано раніше, такі як повага до інших членів групи, турбота про взаємний добробут, радість від перебування у групі тощо. Такі відносини не лише вбачаються членами групи як можливість досягнення спільних цілей чи як загальноприйняте явище. Члени групи, навпаки, вбачають такі взаємовідносини як значимі для них самих, що призводить до укріплення зв'язків у групі.

Серед існуючих підходів вивчення солідарної поведінки особливо імпонуючим є такий, що описує механізми, за допомогою яких індивідуальні характеристики суб'єкта у поєднанні з соціальним, інституційним та культурним контекстами формують солідарну поведінку. З. Лінденберг наводить більш комплексний приклад цієї моделі та часткового випадку цільової моделі, що зображує механізми, через які ситуаційна складова відповідає суб'єктивному визначенню самої ситуації та поведінки суб'єкта. Основними елементами моделі є характеристики особистості «суб'єкта», ситуації, усвідомлення ситуації суб'єктом та ступінь прояву солідарної поведінки [9].

Згідно з З. Лінденбергом, під солідарною поведінкою розуміються наступні типи поведінки:

- Кооперація. Це поняття належить до категорії загального (спільного) блага. Его та Альтер-Его разом належать до групи, що продукує загальне благо. Его продовжуватиме вносити вклад у спільне благо, навіть якщо особа продовжуватиме залишатися пасивною без особливих негативних наслідків для себе.

- **Справедливість.** Цей термін стосується категорії розподілу. Якщо можна розділити переваги та ціну, і при цьому Его є фактором поділу, особа не буде намагатись максимізувати переваги та мінімізувати ціну, а візьме «справедливу частку» обох факторів (міра «справедливої частки» є змінною, проте найчастіше обмежена певними нормами).

- **Альтруїзм.** Поняття належить до площини потреби. Его буде допомагати Альтер-Его за потреби останнього (фактори, що впливають на ситуацію потреби та мінімальну норму допомоги у проявах солідарної поведінки, є змінними).

- **Довіра.** Категорія належить до питання ймовірності настання бажання не виконати обіцянку перед собою чи іншою стороною. Суб'єкт, імовірно, утримується від завдання шкоди іншим навіть за рахунок власних інтересів.

- **Обачність.** Цей термін відображає ситуацію ухилення від негативних наслідків та здатність налагодити справи в умовах її погіршення (невдачі). Цей вид солідарної поведінки передбачає використання досвіду взаємодії конкретної особи з іншими. Вчинки можуть не підпадати під визначення солідарної поведінки, навіть якщо особа не передбачала такого розвитку подій. Особа може не здогадуватись, що деякі її вчинки могли заподіяти шкоду партнеру та йдуть у супереч з його усвідомленням поняття солідарності. У такому випадку особа змушена пояснити, чому вона діяла інакше (або у ситуації, коли особа знала, що така поведінка буде неприйнятною чи були причини, що не дозволяли діяти інакше) та те, що їй шкода, і вона змінить поведінку, якщо така кривдить оточуючих. Більш того, якщо суб'єкт знає заздалегідь, що не стримає обіцянку, він повідомить інших, щоб вони змогли мінімізувати негативні наслідки [9, с. 61].

У літературі є чимало емпіричних свідчень «опосередкованості довіри ризиком, який є неодмінною умовою взаємної демонстрації партнерами свій благонадійності» [7, с. 175]. Щоб зменшити можливі втрати в результаті обмінної операції, актору потрібно переконати *vis-a-vis* в своїй надійності і лояльності; отже саме ризик сприяє в кінцевому рахунку зближенню, кооперації та інтеграції індивідів в просторі обміну. Очевидно, що в реципрокних – непрямих і особливо генералізованих – обмінах ступінь ризику для їх суб'єктів особливо великий: жоден з учасників не має гарантій того, що не залишиться в програвші, оскільки не знає, коли, як і ким буде винагороджена його вихідна благонадійність. По-

силиючи непередбачуваність обмінних операцій, структура генералізованих обмінів у той же час сприяє мимовільному зближенню анонімних акторів і змушує їх довіряти один одному в рамках мереж колективних обмінів.

У реальному житті чиста одностороння солідарність, в якій із самого початку очевидно, що деякі особи будуть тільки сприяти, а інші будуть тільки отримувати користь, зустрічається рідко. Частіше цілком ймовірно, що деякі групи будуть сприяти більше, ніж отримувати, в той час як інші будуть отримувати більше [5, с. 6].

Принципова відмінність між односторонньою і двосторонньою солідарністю в тому, що у двосторонній солідарності, тільки фактично, *post-factum*, внески і надходження відрізняються, в той час як у односторонній солідарності як очікувані, *ex ante*, і фактичні, *post-factum*, внески і надходження відрізняються. На відміну від цього, валютний ринок характеризується рівністю як попереджувальних, так і колишніх внесків та надходжень.

Неформальна солідарність, яку також можна назвати «теплою» солідарністю, виникає з безпосередньої участі і співчуття з іншими особами, для яких один має «теплі почуття». Найбільш інтенсивні форми неформальної солідарності зазвичай знаходяться всередині родини: між чоловіком і дружиною, а також між батьками і дітьми. Ця солідарність може бути настільки сильною, що людина готова пожертвувати своїм життям, щоб врятувати іншого, наприклад, мати ризикує своїм життям, намагаючись врятувати свою потоплючу дитину. Менш інтенсивні форми неформальної солідарності часто зустрічаються між хорошими друзями, сусідами чи колегами. Співчуття виражається, коли дають милостиню жебракам, що також є прикладом неформальної солідарності.

Емоційна солідарність заснована на почутті симпатії, відповідальності або обов'язку стосовно іншої людини. Афективна солідарність Его стосовно Альтер не припускає, що альтер відчуває те ж саме по відношенню до Его. Его нічого натомість не очікує за свою солідарність. Емоційна солідарність тісно пов'язана з такими цінностями, як альтруїзм, милосердя, доброзичливість і дух спільноти. Основне припущення полягає в тому, що солідарність не натхненна користю, а моральним обов'язком, співчуттям або зобов'язанням.

Члени групи мотивують себе на лояльність до інших, довіру, турботу, тощо. Протягом часу

вони можуть також почати ідентифікувати себе з групою, прирівнювати власні цілі до прагнень групи та проектувати взаємовідносини у групі на себе.

Зв'язки солідарності можуть бути сильними мотиваторами. Члени групи дуже намагаються відповідати очікуванням інших учасників, не зраджувати, принижувати чи втрачати довіру, а на противагу – підтримувати цінний взаємозв'язок. Солідарність може бути поставлена під сумнів, коли відносини є корисливими. Це може статися, коли хтось намагається підтримати конфлікт всередині групи, підіграючи індивідуальним інтересам, місцевим конфліктам та поділу групи, привертаючи увагу до відмінностей, а не до спільних переконань, мотивів, релігійних вірувань тощо.

Взаємодія задля досягнення загальної мети може проявлятися у просуванні спільних цілей, декларації та демонстрації вірності їм, участь у заходах щодо їх вшанування. Спільні проекти групи розглядаються не лише як спосіб координації поведінки членів групи, а радше як вільна ініціатива самих учасників на погоджених засадах та умовах рівності (з жодним не обходяться як із рабом, твариною чи інструментом, а група, навпаки, прислухається до побажань та зауважень кожного).

Взаємодія у групах може бути досить організованою та злагодженою, хоча й відносно неформальною. Ролі у групі дуже варіюються від активних учасників до тих, хто підтримує їх зусилля або тих, хто просто демонструє свою відданість символікою чи протестами. Ми можемо навіть не зустрічатись чи не знати людей, з якими ми взаємодіємо у межах групи, усі цілі якої можуть бути не відомими нам до кінця. Проте кожен учасник групи знає, що співпрацює з іншими задля досягнення загальної мети. Це має місце навіть у масштабних проектах, коли деякі маленькі групи є ізольованими та мають власні солідарні зв'язки на додачу до моделі загальної взаємодії. Ми також можемо взаємодіяти у часі, об'єднуючи зусилля попередніх та майбутніх членів групи. Такий тип взаємодії включає в себе, наприклад, урахування побажань, повагу до вкладу у досягнення спільної мети, недопущення применшення такого внеску тощо. Різні елементи можуть бути не ідеально інтегровані у модель взаємодії всередині групи, проте кожен її учасник знає, що є частиною чогось більшого задля досягнення спільної мети.

Ці три фактори (взаємодія, спільні цілі та солідарність) є, очевидно, досить різними, та кожен може мати місце без наявності інших, проте автором розглядається теза, що вони існують разом (як у прикладах, наведених вище) не лише, коли люди об'єднані тільки за релігійними, культурними чи історичними мотивами, а й завдяки взаємодії, спільним цілям, що породжує надзвичайно цінний тип солідарності. Автор розглядає його як «органічну єдність», цінність якої не дорівнює сумі цінностей її складових. У загальному розумінні зазвичай існує наступна експоненційна залежність: людина особисто просуває, відстоює або якимось іншим підтримує свої цілі; група осіб координує діяльність задля більш ефективного досягнення цілей; ці люди вільно взаємодіють задля підтримки спільних цілей на взаємоприйнятих та погоджених моральних засадах; вони оцінюють значимість відносин взаєморозуміння, визнання, гордості, відданості та довіри; цілі, яких вони досягають, є морально значимими для них самих. Загальноприйняті умови та формування довготривалих зв'язків на основі спільного бачення кращого світу й прагнення до конкретних дій роблять ці приклади ще більш значимими [3, с. 696].

Роль солідарності як інструмента не варто применшувати, але є підстави вважати, що такий підхід повністю не описує явище солідарності. По-перше, у загальному випадку значимість солідарності можна оцінювати через міру просування чи наближення до поставлених цілей. По-друге, ми можемо навести приклад, коли відносини солідарності є контпродуктивними, хоча й мають велике значення. Врешті-решт погляд на солідарність як інструмент не пояснює значимість для людей спільних проектів та цінність взаємовідносин. Вони вважають, що ці речі є важливими за своєю суттю, що в свою чергу заперечується інструментальним підходом. Коли люди борються за кращі соціальні умови чи спільні цілі, може здаватися, що відносини, які утворюються, є вторинними по відношенню до мети.

Існує кілька значимих зв'язків між релігійністю та солідарністю та зв'язок між трьома видами солідарності (на місцевому, суспільному та глобальному рівнях) та релігійними переконаннями особи (за допомогою оцінювання рівня важливості Бога у житті особи). Інституційний аспект релігійних переконань (вимірюється за ступенем приналежності до релігійної групи) не пов'язаний з місцевою чи глобальною солідарністю, проте його зв'язок з соціальною солідарністю є досить значимим [1, с. 75].

Для детальнішого аналізу проблеми значимості солідарності слід визначити, які мотиви вона створює. Можливо, що солідарність є значимою сама по собі, але лише у телеологічному вимірі, а мотивом виступає бажання створювати та підтримувати більше подібних взаємозв'язків, не зважаючи на те, чи ми є їх частиною, чи ні. Членам групи варто слідувати спільним правилам, які їх об'єднують, збільшують групу та слугують прикладом для інших, хоча вони також можуть з легкістю порушувати спільні правила до тієї міри, доки рівень солідарності буде незмінним.

Визначальною характеристикою солідарного акту є те, що не існує еквівалентності між тими, хто сприяє іншим або групі в цілому і тими, що отримують натомість. Ті, хто кращі від інших, як правило, сприяють найбільше, а ті, хто в найгіршому становищі отримують від інших. Акти солідарності, таким чином, скорочують розрив між щасливчиками і нещасними [5, с. 9].

Це визначення обмежує акти солідарності щодо відносин між людьми. Цей термін також використовується для опису внеску окремих осіб в якості суспільного блага або ідеалу. Наприклад, фінансовий внесок (за рахунок податків) на будівництво доріг, або участь у діяльності політичної партії чи екологічної організації також можна назвати актом солідарності. Ми, однак, залишимо ці види дій / актів в стороні і будемо зосереджені на солідарності між людьми (хоча в нашому емпіричному аналізі не завжди можливо побачити значну відмінність між ними). Існує багато видів солідарних актів, деякі з яких, на перший погляд, можуть навіть не бути визнані такими.

Однак ця телеологічна концепція не дозволяє відобразити різні мотиви, які, як вважається, може створити солідарність. Коли члени групи перебувають у взаємозв'язках солідарності, частина їх уваги може бути прикута до проблеми розширення групи або допомоги іншим групам об'єднатися задля тієї ж мети, але для них набагато важливішим є те, що вони та інші демонструють або реалізують значимість таких взаємовідносин, слідуючи вимогам (прагнуть, наприклад, піклуватися про добробут своїх товаришів, довіряти їм і старанно працювати над спільною справою). Солідарність відрізняється від, скажімо, щастя (за визначенням утилітаристів), оскільки вона надає переваги від відносин при дотриманні вимог та участі у спільній діяльності. Звідси, мотиви відрізняються від чин-

ників, що стимулюють об'єднуватися з відносно безкорисливих причин. Аналогічно, у випадку дружби, найважливішим для її значимості є набір факторів, що мотивують бути хорошим другом (наприклад, бути вірним іншій особі, відвідувати когось у лікарні, робити це з почуттям турботи тощо), хоча також можливо мати деякі мотиви для того, щоб удосконалювати такі відносини [5, с. 13].

Не останнє місце посідає загальна соціальна (групова) ідентичність та соціальний зв'язок у найширшому сенсі, а також соціальна інтеграція в прямому сенсі та спільна діяльність для досягнення певної мети. Визначним є моральний обов'язок, заснований на цінності справедливості, і що пропонує допомогу іншим людям (ближнім, соратникам у спільній справі, які потребують, обділеним долею). Різні форми соціальної, економічної і політичної підтримки, в тому числі з боку держави, спрямовані на поліпшення становища певних соціальних груп і прошарків, включаючи діяльність інститутів соціального захисту і соціального страхування.

Соціальні правила моралі можуть бути у нагоді для групи в багатьох випадках, але вони також можуть стати невід'ємною складовою частиною згуртованої взаємодії. Впровадження та підтримка таких правил може стати важливим компонентом спільних дій, що мають місце у взаємозв'язках солідарності. Інколи соціальні правила моралі можуть бути й вагомою частиною спільних ідеалів, що об'єднують групу у солідарності. Соціальні правила моралі можуть бути частиною проголошеної програми групи (певні спільні дії задля досягнення спільної мети), але й також входять до її базових принципів (узагальнені цінності, задля яких група об'єдналася).

Групи, що дбають про дотримання правил моралі, загалом краще досягають спільних цілей ніж ті, що не дотримуються. Наприклад, правила моралі допомагають групі більш ефективно координувати зусилля. Такі правила захищають, підтримують та просувають зв'язки солідарності шляхом пригнічення контрпродуктивної поведінки, що може послабити чи знищити групу. Соціальні правила моралі виходять на передній план, передусім, у групах, що збільшуються, адже в них дедалі частіше стає складно підтримувати єдність думок, почуттів, дій тощо (загалом характеристик солідарної взаємодії). Група може розробити соціальні правила моралі, що упорядковують діяльність групи, мінімізують

розбіжності щодо деяких питань, впроваджують простий та загальнодоступний механізм, котрий дозволить всім членам групи оцінити свій вклад та ролі інших у спільній діяльності. Використання соціальних правил моралі, таким чином, може допомогти підтримати зв'язки солідарної взаємодії, навіть якщо такі правила не є хоча б частковою причиною об'єднання групи. Прикладом може слугувати неблизьке приятелювання, коли ми неформально розробляємо правила спілкування, що дозволяє продовжувати його протягом часу. Але згодом таке правило може видозмінитися та стати складовою частиною дружби як такої, таким собі ключовим елементом взаємозв'язку [3, с. 697].

Коли солідарність вимагає дотримання соціальних правил моралі певної групи, люди, як правило, мають некорисливі причини діяти у солідарності з іншими, і це дійсно навіть тоді, коли такі правила не настільки досконалі, як може здатися. Можливо, правила групи є надто суворими або застарілими, але концепція солідарності автора пояснює загальне відчуття відповідальності щодо виконання навіть недосконалих соціальних правил моралі, котрі вже існують у групі (доки такі правила не є надто неприйнятними). І хоча солідарність часто слугує підставою для виконання навіть дещо недосконалих правил, вона також мотивує удосконалю-

вати спільні соціальні правила моралі, щоб вони краще відповідали ідеалам групи або сприяли більш ефективному досягненню спільних цілей.

Висновки.

Соціальна солідарність – це те, що тримає людей разом, не дивлячись на всі їх відмінності, до того ж тримає, так би мовити, зсередини, не примушуючи, а спонукаючи. Соціальна солідарність – феномен об'єднання людей, який має як ціннісний рівень свого прояву, так і рівень практичної дії. Це елемент мотиваційної сфери, який виступає основою інтеграції в суспільстві та усунення почуття недостатності. Соціальну солідарність варто розглядати як поняття, що описує стан суспільства чи великої соціальної спільноти, якому притаманне: єдність цінностей, ідей, переконань, поглядів, інтересів, цілей суспільства, спільність норм, а також функціональна взаємозалежність і узгодженість у виступах і діях, пов'язаних із реалізацією інтересів (досягненням цілей) цього суспільства або спільноти. Поняття соціальної солідарності охоплює людські почуття не тільки до близького оточення, але і до суспільства в цілому. Вона проявляє себе в різних формах готовності: 1) до внеску в суспільний добробут; 2) до прояву довіри, піклування, співчуття; 3) до відповідального вибору; 4) до творчості та близькості; 5) співпраці та включеності.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. Abela A. M. Solidarity and religion in the European Union: A comparative sociological perspective / A. M. Abela // *The Value(s) of a Constitution for Europe*. – 2004. – P. 71-101.
2. Барсукова С. Ю. Солідарність учасників неформальної економіки. На прикладі стратегії мігрантів і підприємців / С. Ю. Барсукова // *Соціологічні дослідження*. – 2002. – № 4. – С. 3-12.
3. Cureton A. Solidarity and social moral rules / A. Cureton // *Ethical Theory and Moral Practice*. – 2012. – № 15. – P. 691-706
4. Дюркгейм Э. О разделении общественного труда / Э. Дюркгейм. – М.: Канон, 1996. – 432 с.
5. Fetchenhauer D. Solidarity and prosocial behavior: An integration of sociological and psychological perspectives / D. Fetchenhauer. – New York: Springer, P.1-15.
6. Fraser F. Toward a Discourse Ethic of Solidarity / F. Fraser // *Praxis International*. – 1993. – № 5. – 425 p.
7. Гофман А. Б. Лас-Вегас как центр социологической мысли. Заметки российского участника ежегодного собрания Американской социологической ассоциации 2011 г. / А. Б. Гофман // *Социологический ежегодник*. – М.: ИНИОН РАН, 2011. – С. 173-179.
8. Крупеникова Л. Ш. Социальная солидарность и моральная идентичность в контексте социологии эмоции (библиографический обзор) / Л. Ш. Крупеникова // *Южно-Российский форум*. – 2013. – 1 (6). – С. 81-92.
9. Lindenberg S. M. Solidarity: Its microfoundations and macro-dependence. A framing approach / S. M. Lindenberg // *The problem of solidarity: Theories and models*. – 1998. – P. 61-112.
10. Штомпка П. Социология социальных изменений / П. Штомпка. – М.: Аспект-Пресс, 1996. – 416 с.
11. Shelby T. We Who Are Dark: The Philosophical Foundations of Black Solidarity / T. Shelby. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1993. – 336p.
12. Урсуленко К. Социальная солидарность: развитие понятия в истории социологии и современные интерпретации / К. Урсуленко // *Социология: теория, методы, маркетинг*. – 2009. – № 1. – С. 151-155.

REFERENCES

1. Abela, A.M. (2004). Solidarity and religion in the European Union: A comparative sociological perspective. *The Value(s) of a Constitution for Europe*, 71-101.
2. Barsukova, S.Ju. (2002). Solidarnost' uchastnikov neformalnoj jekonomiki. Na primere strategii migrantov i predprinimatelej [Solidarity of participants in the informal economy. On the example of the strategy of migrants and entrepreneurs]. *Sociologicheskie issledovanija*, 4, 3-12 [in Russian].
3. Cureton, A. (2012). Solidarity and social moral rules. *Ethical Theory and Moral Practice*, 15, 691-706.
4. Djurkgejm, Je. (1996). *O razdelenii obshhestvennogo truda* [On the division of social labor]. Moscow: Kanon [in Russian].
5. Fetschenhauer, D. *Solidarity and prosocial behavior: An integration of sociological and psychological perspectives*. New York: Springer.
6. Fraser, F. (1993). Toward a Discourse Ethic of Solidarity. *Praxis International*, 5.
7. Gofman, A.B. (2011). Las-Vegas kak centr sociologicheskoy mysli. Zametki rossijskogo uchastnika ezhegodnogo sobranija Amerikanskoj sociologicheskoy asociacii 2011 g. [Las Vegas as a center of sociological thought. Notes of the Russian participant of the annual meeting of the American Sociological Association 2011]. *Sociologicheskij ezhegodnik*. (pp. 173-179). Moscow: INION RAN [in Russian].
8. Krupenikova, L.Sh. (2013). Social'naja solidarnost' i moral'naja identichnost' v kontekste sociologii emocii (bibliograficheskii obzor) [Social solidarity and moral identity in the context of the sociology of emotions (bibliographic review)]. *Juzhno-Rossiiskij forum*, 1 (6), 81-92 [in Russian].
9. Lindenberg, S.M. (1998). Solidarity: Its microfoundations and macro-dependence. A framing approach. *The problem of solidarity: Theories and models*. (pp. 61-112).
10. Shtompka, P. (1996). *Sociologija socialnyh izmenenij* [Sociology of social change]. Moscow: Aspekt-Press [in Russian].
11. Shelby, T. (1993). *We Who Are Dark: The Philosophical Foundations of Black Solidarity*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
12. Ursulenko, K. (2009). Social'naja solidarnost': razvitie ponjatija v istorii sociologii i sovremennye interpretacii [Social solidarity: the development of a concept in the history of sociology and modern interpretations]. *Sociologija: teorija, metody, marketing*, 1, 51-155.

Докторова Дар'я Сергіївна

Аспірант

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

03680, м. Київ, просп. Глушкова 4-д

Doktorova Daria

Post-graduate student

Taras Shevchenko National University of Kyiv

4-d, Glushkova Ave., Kyiv, 03680, Ukraine

Email: Darya.Doktorova@gmail.com ORCID: 0000-0001-5301-5837

Цитування: Докторова Д. С. Теоретичний огляд проявів та особливостей соціальної солідарності / Д. С. Докторова // Науково-теоретичний альманах «Грані». – 2018. – Т. 21. – № 9. – С. 73-80.

Citation: Doktorova, D. S. (2018). Teoretychnyi ohliad proiaviv ta osoblyvostei sotsialnoi solidarnosti [Theoretical review of manifestations and features of social solidarity]. *Scientific and theoretical almanac «Grani»*, 21(9), 73-80.

Стаття надійшла / Article arrived: 21.08.2018

Схвалено до друку / Accepted: 27.09.2018